

بررسی روش های تسهیل مشارکت اجتماعی مردم در فعالیت های گروهی و ورزشی

علیرضا کلدی^۱

چکیده

مشارکت های غیر رسمی با سابقه ای دیرینه و با وجود تحولات و دگرگونی هایی که طی صد سال اخیر پدید آمده، هنوز هم در جامعه ایران مشهود می باشد و همواره در طول تاریخ بر مشارکت های رسمی و نهادمند در این سرزمین برتری داشته است. هدف این تحقیق بررسی روش های تسهیل مشارکت اجتماعی مردم در فعالیت های گروهی و ورزشی است. روش تحقیق پیمایش و جامعه آماری دانش آموزان مقطع متوسط در گیلانغرب می باشد. یافته ها نشان می دهد که میزان مشارکت دانش آموزان در فعالیت های گروهی و اجتماعی در حد متوسطی می باشد و ساختار قدرت در خانواده (مشورت محور) و تشویق در حد بالایی قرار داشته اند یعنی ساختار خانواده در بین جامعه آماری بیشتر بصورت مشورتی می باشد و همچنین تشویق موجب مشارکت گروهی و اجتماعی بیشتر می شود و رضایتمندی و اعتماد اجتماعی و انسجام اجتماعی آنها نیز در حد متوسطی می باشد که مشارکت گروهی و اجتماعی کمتری را به دنبال دارند.

واژگان کلیدی: مشارکت اجتماعی، فعالیت های ورزشی، اعتماد اجتماعی، گروه های اجتماعی.

تاریخ پذیرش

۱۳۹۸/۱۱/۱۹

تاریخ دریافت

۱۳۹۸/۱۰/۰۵

^۱ استاد جامعه شناسی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران.

مقدمه و بیان مسئله

مشارکت اجتماعی از ۲۰۰ سال پیش در نظام سیاسی و اجتماعی جوامع غرب راه یافت. لیکن توجه به این پدیده و تأکید بر نقش آن، به عنوان یکی از عوامل اصلی توسعه در جوامع در حال گذرا، تا حد بسیار زیادی پس از شکست راهکارها و برنامه‌های توسعه در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ که از غرب وارد این کشورها شده بود، متجلی گردید. در بررسی و ارزیابی این برنامه یا عدم بهره‌گیری از مشارکت مردمی، به عنوان عامل شکست برنامه‌های توسعه ارزیابی شده است. لذا از آن پس در استراتژی‌های توسعه بر رویکرد مشارکت مردمی به عنوان یکی از نیازهای اصلی بشر تأکید شده است (وحید و نیازی، ۱۳۸۳: ۱۱۹). مشارکت‌های غیر رسمی با سابقه‌ای دیرینه و با وجود تحولات و دگرگونی‌هایی که طی صد سال اخیر پدید آمده، هنوز هم در جامعه ایران مشهود می‌باشد و همواره در طول تاریخ بر مشارکت‌های رسمی و نهادمند در این سرزمین برتری داشته است. برگزاری مراسم مذهبی در ماه‌ها و ایام خاص، ساختن مساجد و حسینیه‌ها، کمک متقابل در عروسی‌ها، جشن‌ها و سوگ‌ها و مشارکت‌های مردمی در قالب بنه و واره را می‌توان به عنوان مصداق‌هایی از مشارکت غیر رسمی در جامعه ایران برشمرد. نگاهی به تجربه‌های مشارکتی در میان عشایر و روستائیان و حتی شهرهای ایران در گذشته، نشان می‌دهد مشارکت افراد بیشتر در امور اقتصادی و به دلایلی چون جبر جغرافیایی و شرایط زندگی بوده است. در عصر جدید، نخستین الگوهای مشارکت که با الهام از تحولات کشورهای اروپایی بخصوص فرانسه در ایران پیاده گردید، انقلاب مشروطیت و در ادامه این روند تأسیس مجلس شورای ملی، نهضت ملی شدن صنعت نفت، تشکیل انجمن‌های ایالتی و ولایتی و همچنین ایجاد انجمن‌های بلدی، انقلاب اسلامی ۵۷ و برگزاری انتخابات، از مصداق مشارکت‌های رسمی در جامعه ایران می‌باشد (وثوقی، ۱۳۸۳: ۱۱۱). امروزه مشارکت مردمی در ابعاد مختلف سیاسی و اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نقش مؤثری در توسعه دارد. به گونه‌ای که برنامه

ریزان و مدیران جامعه در سطوح کلان، میانه و خرد بدون مشارکت مردم توان اجرای برنامه های توسعه را ندارند.

اهمیت و ضرورت تحقیق

با توجه به تعاریف، ویژگی ها و کارکردهای مشارکت اجتماعی از منظر توسعه پایدار، این موضوع به عنوان یکی از موضوعات جامعه شناسی از دو بعد علمی - کاربردی اهمیت یافته است. از منظر علمی با ایجاد شناخت دقیق موضوع توسعه رشته های جامعه شناسی و از بعد کاربردی با توجه به اینکه دسترسی به توسعه پایدار بدون مشارکت اجتماعی امکان پذیر نیست، مشارکت واقعی و پایدار بدون شرکت داشتن و سهم شدن تمامی اقشار جامعه (علی الخصوص جوانان که درصد زیادی از جمعیت کشور را به خود اختصاص داده اند) در سرنوشت خویش حاصل نمی شود، ضرورت و اهمیت این مطالعه را دو چندان می کند. توجه به مشارکت اجتماعی و مسئولیت پذیری روش های ارتقای آن در راستای تأکید دین اسلام بر تربیت اجتماعی است و محیط های علمی از این لحاظ از اهمیت برخوردار هستند، زیرا مشارکت اجتماعی و مسئولیت پذیری زیر بنای فعالیت های سیاسی سالم و زنده است.

فرضیه های تحقیق

- ۱- آیا بین اعتماد اجتماعی با میزان مشارکت دانش آموزان در فعالیت های گروهی و اجتماعی رابطه وجود دارد؟
- ۲- آیا میزان استفاده از رسانه های جمعی بر مشارکت دانش آموزان در فعالیت های گروهی و اجتماعی تاثیر گذار است؟
- ۳- آیا بین متغیرهای زمینه ای (پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین SES، جنس، مقطع تحصیلی، رشته تحصیلی، موفقیت تحصیلی، محل سکونت، نوع مسکن) با میزان مشارکت دانش آموزان در فعالیت های گروهی و اجتماعی رابطه وجود دارد؟

- ۴- آیا بین انسجام اجتماعی با میزان مشارکت دانش آموزان در فعالیتهای گروهی و اجتماعی رابطه وجود دارد؟
- ۵- آیا بین عضویت در گروه ها و انجمن ها با میزان مشارکت دانش آموزان در فعالیتهای گروهی و اجتماعی رابطه وجود دارد؟
- ۶- آیا بین ساختار قدرت در خانواده بامیزان مشارکت دانش آموزان در فعالیتهای گروهی و اجتماعی رابطه وجود دارد؟
- ۷- آیا بین تشویق دانش آموزان در مدارس و مشارکت اجتماعی آنان در فعالیت های گروهی و اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد؟
- ۸- آیا بین رضایت از امکانات موجود در مدرسه و مشارکت دانش آموزان در فعالیت های گروهی و اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد؟
- ۹- برای جلب مشارکت دانش آموزان در فعالیت های گروهی و اجتماعی چه راهکار ها و پیشنهاداتی را می توان ارائه داد؟

مبانی نظری تحقیق

مشارکت اجتماعی در جهان

طرح مشارکت اجتماعی به مفهوم عمومی آن یعنی بنا به قول آلن بیرو به معنای سهیم شدن در منافع خاص از یک کار جمعی با عضویت در گروه خاص و فعالیت در یک عمل گروهی، تاریخی به اندازه زندگی اجتماعی انسان دارد. از این جهت می توان نخستین گروهی که از انسان های نخستین تشکیل شده است را یک اجتماع مشارکتی نامید، زیرا زندگی انسانی بدون سهیم شدن آنها در فعالیتهای دسته جمعی زندگی خاص امکان ناپذیر است. انسان موجودی اجتماعی است و بدون شرکت کردن در فعالیتهای جمعی، زندگی او بی معنی است. انسانها از آغازین روز زندگی خود بر روی کره خاکی نوعی تقسیم کار را بوجود آورده اند که این تقسیم کار در کنار اینکه آنها را در به فعالیت در آوردن استعدادهایش توانا ساخته است. این شکل از مشارکت را که به طور کلی به آن اشاره شد به

نوعی می توان مشارکت از روی ضرورت دانست. زیرا انسان ها در صورتی که به آن دست نزنند حیات جمعی آنان تهدید می شود.

مشارکت اجتماعی به معنای خاص آن به نوعی مفهوم مشارکت سیاسی یا حق رأی دادن شدیداً عجین شده است. بر اساس این برداشت خاص، مشارکت اجتماعی را می توان در دنیای غرب محصول انقلابات دموکراتیک (مردم سالاری) دانست. در حوزه فعالیت سیاسی پس از انقلابات آمریکا و فرانسه مباحث مربوط به برابری رأی مطرح شد و سپس به سایر نقاط جهان گسترش یافت. بنا به عقیده گیدنز «دولت دارای حاکمیت در آغاز دولتی نبود که شهروندان از حقوق مشارکت سیاسی برخوردار باشد. این حقوق تا اندازه زیادی از طریق مبارزاتی که قدرت شاهان را محدود کرده، یا عملاً آنان را برانداختند - گاهی از راه انقلاب، مانند موارد فرانسه یا ایالات متحده - کسب گردیدند» (کریمی، ۱۳۸۹: ۲۵). در حوزه فعالیت اقتصادی مفهوم مدرن مشارکت را می توان پس از ایجاد شرکت های تعاونی مورد توجه قرار داد که اولین نوع آن را اصول راجدیل مشخص می سازد در حوزه فعالیت مدنی حق مشارکت انسان ها همراه با مسئله شهروندی مطرح می گردد و در حوزه فعالیت فرهنگی دردهای اخیر است که مسئله برابری فرهنگ ها طرح گردیده است اگر چه تا پذیرش حق مشارکت همگان در این زمینه احتمالاً انسان در حال حاضر با نوعی تهدید مواجه است ولی جنبش های قومی زمینه را برای پذیرش برابری در این زمینه نیز فراهم کرده اند (همان).

مشارکت تحقیق گونه و آموزش مشارکت در استرالیا

مشارکت تحقیق گونه از نشست های آموزشی جهان غرب است که به سبک شناسی تحقیق علمی شهرت یافته است. استرالیا به رغم رابطه محکم فرهنگی با جهان غرب یعنی اروپا و آمریکای شمالی همچنان از ممالک در حال رشد محسوب می شود. و برای نیل به هدف های اجتماعی، آموزش پژوهش گرانه مشارکت را اساس کار خود قرار داده است. آموزش بزرگسالان برای تفهیم و تعمیم عنصر مشارکت در زندگی روزانه مردم این جزیره

از سال ۱۹۷۰ تا سال ۱۹۸۰ کلیه حوزه‌های شهری و روستایی این کشور را در بر گرفته است. روش آموزش مذکور توسط نهادهای خاص آموزش بزرگسالان، مراکز بزرگسالان، سرای همسایگی که در همه جا دارای شعبات شهری و روستایی است به مورد اجرا گذاشته شد. مریان این دوره‌های آموزشی به طور داوطلبانه و رایگان و یا با کمترین دستمزد خود را وقف خدمت به هم‌نوعان خود می‌کنند. در هر جا گروهی جمع شوند و بخواهند از این برنامه‌ها استفاده کنند فوراً امکانات لازم در اختیارشان قرار می‌گیرد. سازمان‌های زنان کشور نیز به گسترش این نهضت به نحوی شایسته یاری می‌رسانند. جامعه امروزه استرالیا در یافته است که افزایش سطح آگاهی زنان به منزله افزایش سطح فرهنگ نسل کنونی و آینده است که هم در کارهای جمعی دست دارند و هم پرورش کودکان یعنی مردان و زنان آینده مملکت به عهده آنان است. همچنین استرالیایی‌ها معتقدند برای جلوگیری از رشد سیستم‌های کاغذ بازی (بوروکراسی) دست و پاگیر در امور اداری و اجتماعی، توسعه طرح‌های آموزشی و پژوهشی برای ترویج عنصر مشارکت امری ضروری است و جامعه را طوری تربیت می‌کنند که بتواند بی‌نیاز از نهادهای اداری متداول و حاکم بر ممالک عقب افتاده جهان با کشاورزان، کارگران و سایر گروه‌های اجتماعی دیگر، زمام زندگی و کارها را بر اصل مشارکت جمعی به گردش درآورند. از دست آوردهای اجرای این برنامه‌ها رشد روز افزون نهادهای اقتصادی تعاونی و سیستم‌های اشتراکی تولید وسایل و واحدها اقتصادی و اجتماعی را می‌توان برشمرد که در گوشه و کنار کشور به عنوان اصول روابط اقتصادی و اجتماعی میان مردم متداول می‌گردد (سالکی، ۱۳۶۹: ۱۱۸).

مشارکت اجتماعی در ایران

تاریخ جامعه ایران در زمینه وضعیت اجتماعی و مشارکت مدنی دارای ویژگی‌هایی است که نیازمند بررسی جامع و بنیادی است، واکاوی دقیق پیچیدگی‌ها و ظرافت‌های تاریخی جامعه ایران و نیز تحولات عدیده‌ای که از سر گذرانده است توان علمی و فرصت بیشتری

را می‌طلبد لذا ارزیابی در مورد ماهیت و روند مشارکت مردمی در فعالیت‌های اجتماعی امری مشکل به نظر می‌رسد و در اغلب دوره‌ها تحلیل و تبیین مشارکت اجتماعی را کاری بسیار پیچیده و توأم با اظهار نظرهای مختلفی نموده است.

از حیث تاریخی مشارکت اجتماعی در ایران دارای سابقه‌ای دیرینه است به گونه‌ای که عنوان شده است در ایران باستان و در میان اقوام مختلف آریایی، مشارکت به صورت اجتماعات عشیره‌ای و محلی صورت می‌گرفته است و در بین اقوام آریایی انتخابات وجود داشت و سالمندترین شخص به عنوان رئیس عشیره انتخاب می‌شد. در هر روستا، بزرگ روستا توسط اهالی به عنوان کدخدا انتخاب می‌گردید. چند عشیره دور هم جمع می‌شدند و یک واحد جغرافیایی به نام ده یو را تشکیل می‌دادند شوراهایی که بین اقوام آریایی وجود داشت آن‌ها را به اهمیت کارجمعی آشنا کرده بود حتی در زمان اشکانیان هم این کار ادامه داشت و شاه اشکانی را مجلس انتخاب می‌کرد (ایران زاده، ۱۳۷۵: ۲۱).

به طور کلی از دیرباز در زمینه مشارکت اجتماعی در ایران سه نظریه وجود دارد.

۱- دیدگاه نخست کسانی هستند که معتقدند ایرانیان اساساً فردگرا و غیر مشارکتی هستند و اکثریت اعتقادی به مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها و امور اجتماعی نداشته‌اند. و عواملی چون حاکمیت دائمی حکومت‌های مستبد، انحصار و تسلط دولت بر مالکیت، عدم تضمین امنیت و ناپایداری اوضاع، وضعیت طبقات اجتماعی و وابستگی آنها به حکومت، تمرکز قدرت در دست دولت و فقدان گروه‌های اجتماعی و اقتصادی مستقل از دولت سبب عدم تحقق توسعه در ایران شده است (غفاری و نیازی، ۱۳۸۶: ۲۰۶).

۲- در دیدگاه دوم روحیه ایرانی و شخصیت اساسی ایرانیان، روحیه و شخصیت جمع‌گرا معرفی شده است و در آن میان به مشارکت و انجام کار گروهی یکی از الگوهای فرهنگی غالب در فرهنگ جامعه بیان شده است از این منظر، تاریخ اجتماعی کشورها تاریخ مشارکت و فعالیت‌های جمعی است و اصناف به عنوان

یکی از مؤسسات و نهادهای اجتماعی به صورت خود جوش، غیر دولتی و داوطلبانه فعالیت داشته‌اند از جنبه تاریخی از بوجود آمدن مفهوم دولت جدید در ایران یعنی تا اواخر قرن سیزدهم، اصناف و واحدهای اجتماعی بودند که قاطبه مردم در آنها عضویت داشتند و فعالیت‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی انجام می‌دادند. علاوه بر آن پذیرفتن دین اسلام توسط ایرانیان و تأکید این دین انسان ساز بر انسجام اجتماعی، مشارکت و همیاری، تشکل‌هایی مانند شوراهای، مزارعه، مضاربه، تعاون، وقف، مشاع، و... را پدید آورد و سبب ایجاد واحدهای جمعی و مشارکتی در جامعه گردیده است (غفاری و نیازی، ۱۳۸۶: ۲۱۱).

۳- در دیدگاه سوم بیان شده که ایرانیان از دیرباز در زمینه مشارکت اجتماعی با تناقض عمده روبرو بودند. آنان در گستره تاریخ خود به علت حاکمیت زورمداری و شناخته نشدن به عنوان شهروندان صاحب حقوق، از عرصه‌های رسمی و اجتماعی چشم پوشیده‌اند و آنها را متعلق به حکومت خودکامه دانسته‌اند و حتی گاهی به تخریب چنین عرصه‌هایی پرداخته‌اند اما در حیطه‌های غیر رسمی، یعنی حیطه‌های خانوادگی، محلی و دینی در قالب صدها نهاد و سازمان غیررسمی، مشارکت ایرانیان فوق العاده بوده است. به همین جهت ایرانیان مشارکت جو تلقی می‌شدند زیرا بدون آن قادر به خلق آثار تمدنی و رویدادهای بزرگ نبوده‌اند. در این دیدگاه بیان می‌شود که هر چند در تاریخ ایران شاهد رشد فرهنگ تعاون و همیاری در امور اقتصادی و اجتماعی بوده‌ایم لیکن مشارکت در زمینه‌های سیاسی و برخی ابعاد اجتماعی از یک وضعیت حداقل برخوردار است (همان: ۲۱۲).

مشارکت روانی

مشارکت روانی^۱ مورد تأکید روان شناسان اجتماعی است و از موضوعات مبحث ترویج می‌باشد و آن دلالت بر نوعی درگیری ذهنی عاطفی دارد که زمینه ساز ابتکارات جمعی

¹ Psychological Participation

است. راجرز و شومیکر^۲ معتقدند که مشارکت یک درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موفقیت های گروهی است که آنان را بر می انگیزد تا برای دستیابی به هدف های گروهی همدیگر را یاری دهند و در مسئولیت های کار شریک شوند. مشارکت روانی در قالب ایجاد تغییر و دگرگونی در ذهنیت ها و شکست عقاید قالبی نامناسب و شرکت در عمل جمعی مشترک، گرایش و آمادگی روانی لازم را برای کنش جمعی فراهم می نماید.

مشارکت به لحاظ شروع و شکل گیری

مشارکت به لحاظ نقطه شروع و شکل گیری می تواند خصلت خود انگیزته داشته باشد یعنی به صورت خود جوش و نهادی در بین افراد یک جامعه وجود داشته باشد. در این نوع از مشارکت، افراد در همکاری داوطلبانه، کوشش های خود را برای شکوفایی توانایی های خود به نفع سازمان یا جامعه ابراز می کنند در این حالت افراد معمولاً مسئولیت پذیری در راستای منافع دیگران را در اولویت قرار می دهند. اما از نظر لیپست^۳ این نوع از مشارکت فاقد اثرات سازنده و جهت دار بویژه در ابعاد اقتصادی و اجتماعی است؛ وی معتقد است این نوع مشارکت به مفهوم واقعی و مواد آن وجود ندارد (محسنی تبریزی، ۱۳۸۷: ۹۲). نقطه مقابل مشارکت خود انگیزته مشارکت تحمیلی و از بالا به پایین می باشد.

مشارکت بر مبنای فضا و قلمرو

دامنه مشارکت بر حسب فضا و قلمرو می تواند از حوزه های کوچکی چون امور داخل یک خانواده تا حوزه جهانی متغیر باشد. بنابراین مشارکت بر حسب حوزه هایی چون خانواده، محله، روستا، شهر، ناحیه، منطقه و غیره قابل طبقه بندی است (غفاری و نیازی، ۱۳۸۶: ۳۳).

^۱ Rogers

^۲ Shomiker

^۳ Lipset

مشارکت بر حسب زمینه و اجرا

مشارکت می‌تواند زمینه‌های متفاوتی باشد که عبارتند از:

۱. فعالیت‌های عمرانی (ایجاد پل، میدان، خیابان...)
۲. فعالیت‌های مربوط به محیط زیست (ایجاد فضای سبز و زیباسازی شهر)
۳. کارهای مربوط به تأمین ایمنی شهر (ایجاد ایستگاه‌های آتش نشانی و...)
۴. فعالیت‌های نظارتی (نظارت بر حسن انجام قوانین و...)
۵. فعالیت‌های مربوط به خدمات شهری (نظافت معابر، دفع زباله و...)
۶. امور مربوط به رفاه اجتماعی (تأسیس فرهنگسرا، کتابخانه‌ها و...) (علوی تبار، ۱۳۷۹: ۲۹).

رویکردها

برای شناخت مبسوط ابعاد نظری فرایند مشارکت با توجه به چند ساحتی بودن آن که هر یک از رویکردهای نظری ساحتی از آن را مورد بررسی قرار داده اند با در نظر گرفتن رویکردهای غالب در علوم اجتماعی به خصوص جامعه‌شناسی در قالب سه رویکرد کارکردی، تضاد و تلفیقی ابعاد نظری مشارکت را مطرح می‌نماییم.

رویکرد کارکردی - ساختاری

نظریه پردازان رویکرد کارکردی - ساختاری اصولاً "در قالب الگوی نوسازی در سطوح اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و روانی و نظریه نهادی توسعه با تاکید بر سطوح فردی و میانی شناسایی موانع مشارکتی را مورد توجه قرار داده اند. به نظر آنها بدون رشد شخصیت مشارکت مؤثر، آگاهانه و داوطلبانه تحقق پیدا نمی‌کند. بنا براین با تغییر در نظام تمایلات افراد در طی فرآیند جامعه پذیری باید به بسط اخلاق مسئولیت، خرد ورزی، خود اتکایی؛ فعال گرایی؛ عام گرایی و میل به پیشرفت که زمینه ساز مشارکت مؤثر هستند اقدام نمود. آنها با تاکید بر اراده گرایی بر این باور هستند که مردم قادرند دنیای اجتماعی خود را شکل

دهند بدون اینکه تابع محدودیت های ساختارهای اجتماعی باشند (دشتی، ۱۳۷۶: ۲۳). تحلیل کارکردی از مشارکت تاکید بر رفتار و کنش مشارکت کنندگان با توجه به زمینه های عاطفی و شناختی آنها می گذارد آن چنان که رابرت مرتن^۱ از صاحب نظران بر جسته این رویکرد، معتقد است که در تحلیل کارکردی باید به وضع و شرایط مشارکت کنندگان در ساخت اجتماعی (مشارکت تفاوتی)، معنای عاطفی و شناختی رفتار آنانکه به مشارکت می پردازند و جنبه های رفتاری منظم که با این انگیزه ها پیوسته اند، هر چند که مشارکت کنندگان چنان شناختی از آن نداشته باشند توجه نمود (محسنی تیریزی ۱۳۷۰: ۱۰۵) در این رویکرد به تاثیر متغیرهای ساختی کمتر توجه شده و دگرگونی و تغییر را عمدتاً ناشی از عوامل بیرونی می دانند به عبارتی، مدل فرهنگی مورد نظر این رویکرد جنبه های پویایی مشارکت را بر حسب ایجاد تغییرات در ساخت هنجارهای اجتماع بویژه مجموعه ای از ارزش ها که مانع یا مشوق مشارکت اجتماعی می شود بررسی می کند در این مدل اهمیت متغیرهای ساختی انکار نمی شوند. بلکه ارزشهای فرهنگی پیشنهاد اساسی برای وصول به مشارکت اجتماعی محسوب می شوند^۲ (لهسائی زاده، ۱۳۶۸: ۱۳۸). یا به تعبیر رولند کولین^۳ جامعه شناسان توسعه گرا به پیروی از مرتون و تالکوت پارسونز^۳ توسعه را ذاتی ساختار اجتماعی دانسته و دگرگونی و تغییر اجتماعی را ناشی از عوامل خارجی می دانند (Colin 1986: 66). و به این دلیل تزریق و نشر نهاده های توسعه ای و جدید را در قالب برنامه های اصلاح و عمران اجتماعی پیشنهاد می کنند و بر آمادگی ذهنی و وجود انگیزه های شخصی برای تحقق مشارکت و توسعه نیز تاکید دارند « مشارکت مؤثر مستلزم وجود انگیزه های شخصی است » (همان).

به عبارتی مشارکت قبل از اینکه نمود عینی پیدا کند پدیده ای ذهنی است که باید آن را در افکار، عقاید، رفتار و خلاصه در فرهنگ مردم جستجو کرد. برای جا انداختن فرهنگ

^۱ Robert Merton

^۲ Roland Colin

^۳ Talcott parsons

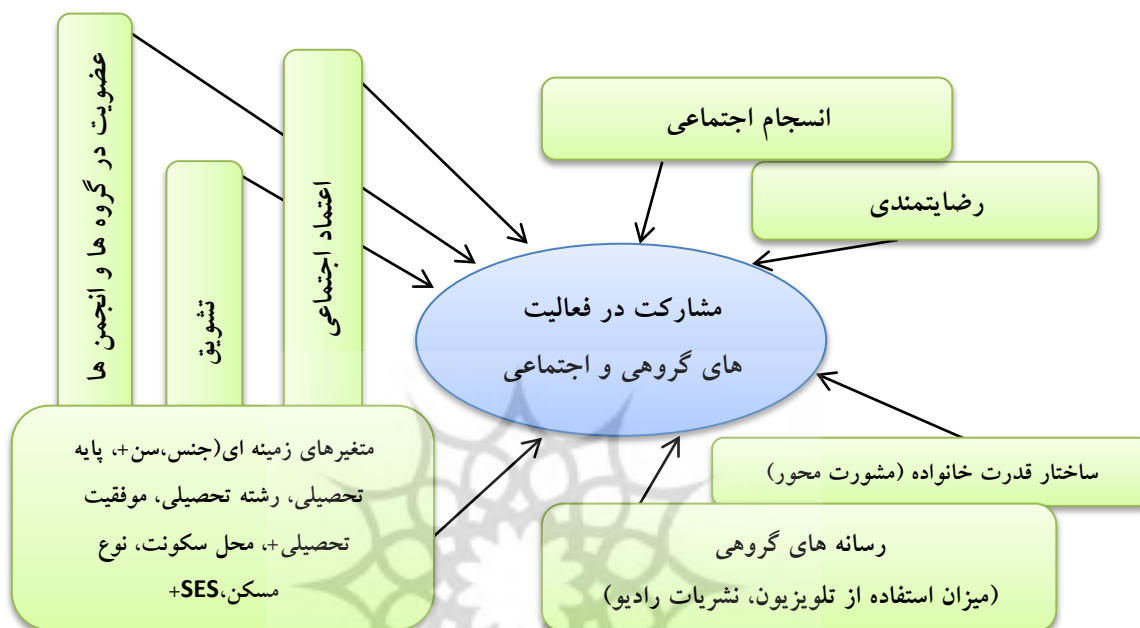
مشارکت باید بسیاری از قالب های پیش ساخته ذهنی را دگرگون ساخت و این امر به طور مؤثر عملی نیست مگر با کار فرهنگی (طالب، ۱۳۷۶: ۱۰۵). نظریه پردازان کارکردی برداشتی ابزاری از مشارکت دارند. مشارکت را نوعی ایده تزریقی می دانند که می توان در پروژه های توسعه روستایی آن را به کار گرفت تا بر محصول و برآیند پروژه تاثیر بگذارد. بنابر این در سطح روستا مواجهه با نوعی راهبرد مشارکت دولت گرای می شویم. بیشتر برنا مه های مشارکتی که با اهداف ابزاری تعبیه شده اند در پی گرفتن امتیاز از منابع محلی به منظور تقلیل هزینه های اداری و اجرایی و یا کسب حمایت سیاسی بیشتر برای دولت بوده اند. بنابراین مشارکت به عنوان نیرویی که از بیرون تزریق می گردد تعریف می شود. در اینجا مشارکت به معنای همکاری داوطلبانه با یکدیگر در اجرای برنامۀ می باشد است که دولت در آن سهم است و از مردم انتظار نمی رود که در محتوای برنامه و یا استفاده از آن سهم داشته باشند. به تعبیر هییر^۲ و همکارانش (۱۹۸۱) مشارکت در اینجا به معنای گرد هم آوردن مردم برای انجام چیزی است که دیگران (کارگزاران) فکر می کنند که برای آنها مناسب است (Heyer et al 1981:5).

به نظر اوکلی و مارسدن در جایی که مشارکت برابر با نوعی آگاهی دادن است و تعمیم های اساسی مربوط به توسعه قبلاً اتخاذ شده است مشارکت می تواند از حیثه مسئولیت و کنترل دولت جدا باشد در این صورت مشارکت با بسیج برابر می شود. بسیج مردم پویشی مهم در امر توسعه می باشد و هم انعکاسی از ایدئولوژی است که معتقد به لزوم تجهیز مناطق می باشد. و هم بازتاب امر تشویق کارگزاران روستایی به تشکیل سرمایه جهت تقویت منابع کمیاب دولتی است (اوکلی و مارسدن، ۱۳۷۰: ۳۵).

¹ statist strategy of participation

² Heyer

مدل تحقیق

روش تحقیق

این تحقیق با روش پیمایش انجام گرفته است. در این روش که معمولاً روی جمعیت های بزرگ و با استعانت از ابزار پرسشنامه صورت می گیرد و محقق به تحدید جامعه نمونه و تعمیم نتایج حاصله به جامعه آماری می پردازد.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری هر تحقیق مجموعه ای از افراد یا واحدهایی است که دارای حداقل یک صفت مشترک باشند. تعریف و تعیین حدود جامعه آماری بنا به ضرورت موضوع و مسئله تحقیق و محدودیت های عملی و امکاناتی که فرد برای انجام تحقیق در اختیار دارد مشخص می گردد. جامعه آماری در این تحقیق دانش آموزان مقطع متوسطه و پیش دانشگاهی دختر

و پسر شهر گیلانغرب می باشد که تعداد آنان ۱۵۲۴ نفر می باشند. حجم نمونه در این تحقیق ۲۵۶ نفر می باشد.

روش نمونه گیری

برای انجام نمونه گیری ابتدا از میان شهرهای استان کرمانشاه، شهر گیلانغرب را انتخاب و سپس از بین مقاطع ابتدایی، راهنمایی، متوسطه و پیش دانشگاهی، دو مقطع متوسطه و پیش دانشگاهی را به تصادف انتخاب کرده و با مراجعه به آموزش و پرورش این شهر تعداد کل دانش آموزان مقطع متوسطه و پیش دانشگاهی در سال ۱۳۹۰ برابر با ۱۵۲۴ نفر اعلام شد. با توجه به اینکه در این پژوهش جنس و پایه تحصیلی ملاک طبقه بندی دانش آموزان می باشد. دانش آموزان بر اساس جنس (زن در پایه اول دبیرستان برابر با ۱۸۱ نفر و زن در پایه دوم دبیرستان ۱۷۵ نفر، زن در پایه سوم دبیرستان ۲۰۰ نفر و در مقطع پیش دانشگاهی ۹۹ نفر) و (مرد در پایه اول دبیرستان برابر با ۲۷۵، دوم دبیرستان ۲۲۷، سوم دبیرستان ۲۱۹ و پیش دانشگاهی ۱۴۸ نفر) طبقه بندی گردید و سپس با روش نمونه گیری متناسب با حجم نمونه هر کدام از طبقات به این صورت به دست آمد که تعداد جمعیت واقع در هر کدام از طبقات را در حجم نمونه بدست آمده بر اساس فرمول کوکران (۲۵۶) ضرب و بر جمعیت جامعه آماری (۱۵۲۴) تقسیم می کنیم که عملیات صورت گرفته در ذیل آمده است.

۳۰	زن پایه اول دبیرستان
۲۹	زن پایه دوم دبیرستان
۳۴	زن پایه سوم دبیرستان
۱۷	زن مقطع پیش دانشگاهی
۴۶	مرد پایه اول دبیرستان
۳۸	مرد پایه دوم دبیرستان
۳۷	مرد پایه سوم دبیرستان
۲۵	مرد مقطع پیش دانشگاهی

جدول (۱): جدول آزمون همبستگی بین متغیرهای مستقل (اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی (SES)، میزان استفاده از رسانه های جمعی، سن، معدل) با متغیر وابسته (مشارکت اجتماعی).

متغیر وابسته (مشارکت گروهی و اجتماعی)		متغیرهای مستقل
سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون	
/۰۰۰	/۴۲۰**	اعتماد اجتماعی
/۰۰۰	/۳۷۹**	انسجام اجتماعی
/۰۰۰	/۳۴۳**	تشویق
/۰۰۰	/۲۳۲**	رضایتمندی
/۱۷۳	/۰۸۵	میزان استفاده از رسانه های جمعی
/۰۳	/۱۳۰*	پایگاه اجتماعی - اقتصادی SES
/۶۵۹	/۰۲۸	سن
/۵۶۶	/۰۳۹	معدل
/۰۰۰	/۲۸۲**	ساختار قدرت در خانواده

** معنادار در سطح ۰/۰۱

* معنادار در سطح ۰/۰۵

آزمون فرضیات تحقیق

اگر اعتماد دانش آموزان به یکدیگر افزایش یابد پس مشارکت آنها در فعالیت های گروهی و اجتماعی افزایش می یابد. در فاصله اطمینان ۹۹ درصد سطح معناداری ۰/۰۰۰ می باشد که بیانگر معنادار بودن رابطه ی دو متغیر مذکور است. شدت این رابطه با توجه به میزان |۲| سنجیده می شود؛ با توجه به اینکه این میزان /۴۲۰ مثبت می باشد. بیانگر یک رابطه ی قوی و مستقیم بین دو متغیر است. به عبارتی با افزایش اعتماد اجتماعی پاسخگویان میزان مشارکت اجتماعی آنان نیز افزایش پیدا می کند. هرچه انسجام اجتماعی دانش آموزان افزایش یابد. پس میزان مشارکت آنها در فعالیت های گروهی و اجتماعی افزایش می یابد.

در فاصله اطمینان ۹۹ درصد سطح معناداری ۰/۰۰۰ می باشد که بیانگر معنادار بودن رابطه ی دو متغیر مذکور است. شدت این رابطه با توجه به میزان |۲| سنجیده می شود؛ با توجه به اینکه این میزان ۳۷۹/ مثبت می باشد. بیانگر یک رابطه ی مستقیم و قوی بین دو متغیر است. به عبارتی با افزایش انسجام اجتماعی پاسخگویان میزان مشارکت آنها در فعالیت های گروهی و اجتماعی آنان نیز افزایش پیدا می کند. به نظر می رسد بین تشویق دانش آموزان در جامعه و مشارکت اجتماعی آنان در فعالیت های گروهی و اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. در فاصله اطمینان ۹۹ درصد سطح معناداری ۰/۰۰۰ می باشد که بیانگر معنادار بودن رابطه ی دو متغیر مذکور است. شدت این رابطه با توجه به میزان |۲| سنجیده می شود؛ با توجه به اینکه این میزان ۳۴۳/ مثبت می باشد. بیانگر یک رابطه ی مستقیم و قوی بین دو متغیر است. به عبارتی با افزایش تشویق دانش آموزان میزان مشارکت آنها در فعالیت های گروهی و اجتماعی نیز افزایش پیدا می کند. به نظر می رسد بین میزان رضایتمندی از امکانات موجود در مدرسه و جامعه و مشارکت دانش آموزان در فعالیت های گروهی و اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. در فاصله اطمینان ۹۹ درصد سطح معناداری ۰/۰۰۰ می باشد که بیانگر معنادار بودن رابطه ی دو متغیر مذکور است. شدت این رابطه با توجه به میزان |۲| سنجیده می شود؛ با توجه به اینکه این میزان ۲۳۲/ مثبت می باشد. بیانگر یک رابطه ی مستقیم و قوی بین دو متغیر است. به عبارتی با افزایش رضایتمندی دانش آموزان میزان مشارکت آنها در فعالیت های گروهی و اجتماعی نیز افزایش پیدا می کند. هرچه میزان استفاده از رسانه های جمعی افزایش یابد پس مشارکت دانش آموزان در فعالیت های گروهی و اجتماعی افزایش می یابد. با توجه به سطح معناداری رابطه ی بین دو متغیر ۰/۰۱۷۳ می باشد. با توجه به اینکه این مقدار سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ است فرضیه فوق رد می شود. به نظر می رسد بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی (SES) و مشارکت دانش آموزان در فعالیت های اجتماعی و گروهی افراد رابطه ی معناداری وجود دارد. در فاصله اطمینان ۹۵ درصد سطح معناداری ۰/۰۳۰ می باشد که بیانگر معنادار بودن رابطه ی دو متغیر مذکور است.

شدت این رابطه با توجه به میزان |۲| سنجیده می شود؛ با توجه به اینکه این میزان ۰/۱۳۰ مثبت می باشد. بیانگر یک رابطه ی مستقیم و ضعیف بین دو متغیر است. به عبارتی افرادی که پایگاه اجتماعی- اقتصادی بالایی دارند، مشارکت آنها در فعالیت های گروهی و اجتماعی بیشتر است. به نظر می رسد بین معدل (موفقیت تحصیلی) دانش آموزان در فعالیت های اجتماعی و گروهی رابطه ی معناداری وجود دارد. در فاصله اطمینان ۹۹ درصد سطح معناداری ۰/۰۰۰ می باشد که بیانگر معنادار بودن رابطه ی دو متغیر مذکور است. شدت این رابطه با توجه به میزان |۲| سنجیده می شود؛ با توجه به اینکه این میزان ۰/۲۸۲ مثبت می باشد. بیانگر یک رابطه ی مستقیم و متوسط بین دو متغیر است. به عبارتی با افزایش معدل دانش آموزان میزان مشارکت اجتماعی آنان نیز افزایش پیدا می کند.

نتیجه گیری

یکی از مهمترین عواملی که به تداوم حیات بشر بر کره زمین یاری رسانده است همکاری و مشارکت میان انسان هاست. نگاهی به تاریخ جوامع انسانی نشان می دهد که افراد بشر به گونه ای تدریجی ارزش کار کردن و معنای مشارکت را آموخته اند و دریافته اند که اگر نیروهایشان را با هم در آمیزند می توانند بیشتر از آنچه به تنهایی قادرند، کارها را سامان دهند. مشارکت به عنوان یکی از حقوق اساسی بشر به شمار می آید. این حق در جوامع مختلف در طی تاریخ به شکل های گوناگون ظهور یافته است؛ اما در قرن گذشته با رشد جمعیت و توسعه شهر نشینی، پیچیدگی روابط اجتماعی، اقتصادی و سیاسی ضرورت و اهمیت مشارکت را بیشتر نمایان ساخت (نوروزی و بختیاری، ۱۳۸۸: ۱۲). مشارکت یکی از ارکان اساسی در توسعه، علی الخصوص توسعه ی پایدار محسوب می شود و کمتر برنامه ریزی محلی، ملی و بین المللی وجود دارد که یکی از بخش های مهم آن مشارکت و انگیزش اجتماعی مردم نباشد اما در مکانیزم عملی و تئوریک متعارف توسعه کمتر به مشارکت به عنوان راهکاری عملی و مؤثر در توسعه پرداخته شده است. لذا توسعه و پایدار بدون مشارکت محلی و مردمی

امکان ناپذیر است (از کیا و ایمانی، ۱۳۷۸: ۲۰۴). در تحقیق حاضر در یک نتیجه گیری کلی می توان گفت که میزان مشارکت دانش آموزان در فعالیت های گروهی و اجتماعی در حد متوسطی می باشد و ساختار قدرت در خانواده (مشورت محور) و تشویق در حد بالایی قرار داشته اند یعنی ساختار خانواده در بین جامعه آماری بیشتر بصورت مشورتی می باشد و همچنین تشویق موجب مشارکت گروهی و اجتماعی بیشتر می شود و رضایتمندی و اعتماد اجتماعی و انسجام اجتماعی آنها نیز در حد متوسطی می باشد که مشارکت گروهی و اجتماعی کمتری را به دنبال دارند.

فهرست منابع

۱. آریانپور، منوچهر (۱۳۸۳)، فرهنگ آریانپور، تهران، نشر دانش.
۲. ازکمپ، استوارت (۱۳۶۹)، روانشناسی اجتماعی و کاربردی، ترجمه فرهاد ماهرو، مشهد، معاونت فرهنگی آستان قدس رضوی.
۳. ازکیا، مصطفی و ایمانی، علی (۱۳۸۷)، توسعه پایدار روستایی، تهران، انتشارات اطلاعات.
۴. ازکیا، مصطفی، غفاری، غلامرضا (۱۳۸۷)، جامعه شناسی توسعه، تهران، انتشارات کیهان.
۵. ازکیا، مصطفی، دربان آستانه، علیرضا (۱۳۸۲)، روش های کاربردی تحقیق، تهران، انتشارات کیهان.
۶. انوری، حسن (۱۳۸۱)، فرهنگ بزرگ سخن، تهران نشر سخن.
۷. اینگلهارت، رونالد (۱۳۷۳)، تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی، ترجمه مریم وتر، تهران، انتشارات کویر.
۸. بیرو، آلن (۱۳۷۵)، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران، انتشارات کیهان.
۹. بیکر، واین (۱۳۸۲)، "مدیریت و سرمایه"، ترجمه مهدی الوانی و محمدرضا ربیعی، تهران، انتشارات سازمان مدیریت صنعتی
۱۰. تاجبخش، کیان، (۱۳۸۴)، سرمایه اجتماعی: اعتماد، دموکراسی، توسعه، ترجمه حسن پویان، و افشین خاکباز، تهران، نشر شیرازه.

۱۱. توسلی، غلامعباس، (۱۳۶۹) نظریه های جامعه شناسی، تهران، انتشارات سمت.
۱۲. جهانفر، محمد (۱۳۸۱)، جمعیت شناسی ایران، تهران، دانشگاه پیام نور
۱۳. دادگران، محمد (۱۳۷۴)، مبانی ارتباطات جمعی، تهران نشر فیروزه.
۱۴. دال، رابرت (۱۳۶۴)، تجزیه و تحلیل جدید سیاست، ترجمه حسین مظفریان، تهران، انتشارات ظفریان.
۱۵. دواس، دی.ای (۱۳۸۶)، پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایی، تهران، نشر نی.
۱۶. روشه، گی (۱۳۸۸)، جامعه شناسی تالکوت پارسونز، ترجمه عبدالحسین نیک گهر، تهران، موسسه تبیان.
۱۷. ریتزر، جورج (۱۳۷۷)، نظریه های جامعه شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، انتشارات علمی.
۱۸. ساروخانی، باقر (۱۳۷۰)، مقدمه ای بر جامعه شناسی خانواده، تهران، سروش.
۱۹. سالکی، حسین (۱۳۶۹)، مشارکت، تهران، نشر آفتاب.
۲۰. علوی تبار، علیرضا (۱۳۷۹)، بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها، تهران، انتشارات سازمان شهرداری های کشور.
۲۱. عمید، حسن (۱۳۶۹)، فرهنگ فارسی، تهران، انتشارات امیر کبیر.
۲۲. غفاری، غلامرضا و نیازی، محسن (۱۳۸۶)، جامعه شناسی مشارکت، تهران، نشر نزدیک.
۲۳. کوئن، بروس (۱۳۸۶)، جامعه شناسی عمومی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، انتشارات فرهنگی معاصر.
۲۴. لنوار، رنه (۱۳۶۳)، جهان سوم و شرایط رهایی از وابستگی غذایی، ترجمه عبدالحسین نیک گهر، تهران، بهشیر.
۲۵. لهسایی زاده، عبدالحی (۱۳۶۸)، تحولات اجتماعی در روستاهای ایران، شیراز، نشر نوید.
۲۶. محسنی تبریزی علیرضا (۱۳۸۷)، مبانی روان شناسی اجتماعی جامعه شناسی و روان شناسی رفتار و نندالیستی در مباحث آسیب شناسی و کج رفتاری اجتماعی، تهران، نشر آن.

۲۷. محسنی، منوچهر و جاراللهی، عذرا (۱۳۸۲)، مشارکت اجتماعی در ایران، تهران، انتشارات آرون.

۲۸. مصفا، نسرين (۱۳۷۵)، مشارکت سیاسی زنان، تهران، دفتر مطالعات وزارت امور خارجه، انتشارات خاتم.

29. Chambers. Robert (1997): Paradigm shifts and the practice of participatory research and development. In Power and participatory development theory and practice, Edited by Nici, Nelson et al, London:/: intermediate technology Publication.
30. Colin, Ronald (1986) "the institutionalization of participation in development" in: participation and development. Paris: UNESCO.
31. Croft, Suzy and Peter Bresford (1992) the politics of participation Journal Critical Social policy, Issue. 35, Vol.12, No.2, 20-45.
32. Goulet, Denis (1995) participation in development ethics, A Guide to theory and practice, London, nedbook ltd.
33. Heyer, J. et al (1981) rural development in Tropical Africa. London: Macmillan.
34. Kelly, Caroline and Sara Brenlinger (1996) The Social psychology of Collective action. London: Taylor and Francis.
35. Midgely. James et al (1986) Community participation, social development and the State. London: Methuend.
36. Molinas, yose (1998): "the impact of in equality, gender. External assistance and social capital on local - level cooperation". World development, Vol, 26, No.3, 413-431.
37. Olsen, E. Marvin (1972): social participation Voting turnout a multiple analysis. American Sociological Review, Vol. 37, June.317-333.
38. Parker, Robert, Nash. (1983) "measuring social participation "American sociological review. Vol. 84, Issue, 864-873.
39. Shefer Andrew (1998) Sustainable rural development. London Macmillan.